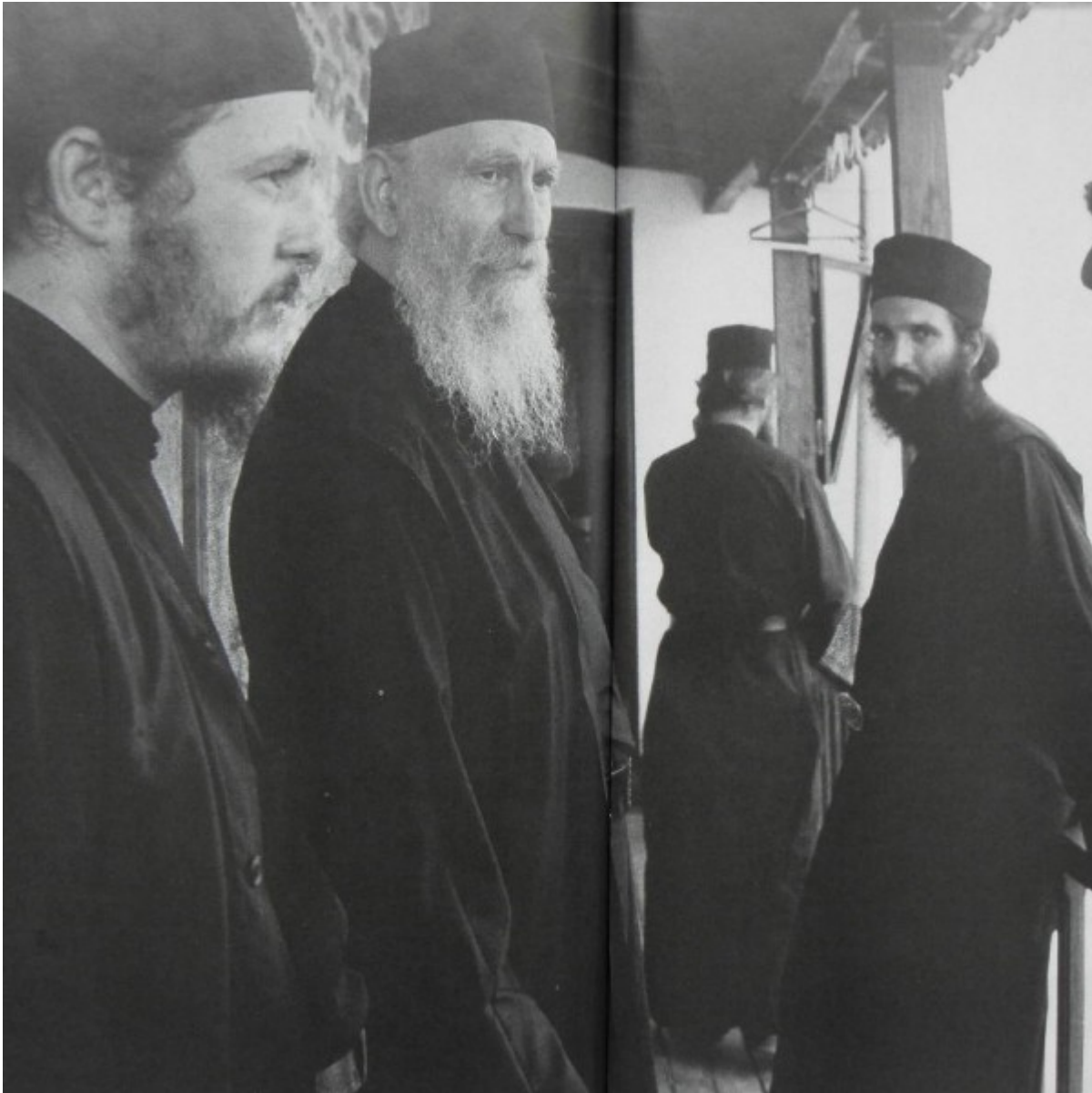

Ο Μοναχισμός ως Λειτουργική Άσκησις

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Φωτο: Κώστας Μπαλάφας

Του Πρωτοπρεσβ. Γεωργίου Δ. Μεταλληνού, Ομοτίμου Καθηγητού Πανεπιστημίου Αθηνών

1. Ο Ορθόδοξος μοναχισμός διατηρεί τον σύνδεσμο ασκήσεως και λατρείας, διασώζοντας τα πνευματικά ερείσματα του λαού του Θεού στην πνευματική του πορεία. Η ζωή του μοναχού είναι αυθεντική σπουδή μετανοίας. Ο μοναχός είναι «ο στηλογραφών την ζωήν της μετανοίας» (1). Δεδομένου δε ότι η μετάνοια είναι

ουσιαστική επανάσταση, που εισήχθη εν Χριστώ στον κόσμο, για τη συνεχή ανακαίνιση του κόσμου, ο μοναχισμός διακρατεί τον Χριστιανισμό ως μόνιμη (πνευματική) επανάσταση, μέσα στον κόσμο ενώ παράλληλα συνεχίζει την πνευματικότητα των πρώτων αιώνων, προφυλάσσοντας την Εκκλησία από τον κίνδυνο της εκκοσμίκευσης, ενεργώντας ανασταλτικά στην εξάπλωσή της. Ο Μοναχισμός στην απόλυτη συνέπειά του στον αγώνα για θέωση, εκφράζει σε κάθε εποχή το «περισσόν» της Χριστιανικής ασκήσεως, την οδόν της «υπερβολής» (Α΄ Κορινθίους 12, 31), η οποία στην πνευματική ζωή γίνεται κανόνας. Γι αυτό και ονομάσθηκε «κρείσσων οδός» ή «κόσμος της Εκκλησίας».

Διότι, μολονότι όλοι οι Χριστιανοί έχουν κληθεί να καταλάβουν «με τη βία» (τον βιασμό της φύσεώς τους) τη βασιλεία του Θεού, οι μοναχοί ακολουθούν την Κυριακή εντολή με μεγαλύτερη συνέπεια, μέσα από την συνεπέστερη και πληρέστερη άσκησή τους. Κατά συνέπεια, όλοι οι πιστοί επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό. Οι μοναχοί όμως παλαίουν με μεγαλύτερη επάρκεια δυνατοτήτων. Ο δικός τους δρόμος είναι η βίωση της «εσχάτης ώρας» (Α΄ Ιωάν. 2, 18), της αδιάκοπης εγρήγορσης στην αναμονή του «ερχομένου Κυρίου».

Είναι, γι' αυτό, ο μοναχισμός η αυθεντικότερη μορφή Χριστιανικής ζωής και «φως» των αγωνιζομένων στον κόσμο. Η ένταξη δε της λατρείας στον πνευματικό αγώνα των μοναχών, όσο και αν θεωρείται διαφοροποίηση στην αρχική θεώρηση της λατρείας από την Εκκλησία, απέβη η μεγαλύτερη ευλογία για το εκκλησιαστικό σώμα, διότι μέσω του μοναχισμού συνεχίσθηκε η διασύνδεση λατρείας και ενθουσιαστικού μαρτυρικού στοιχείου, εφ' όσον και ο μοναχισμός είναι ιστορική συνέχεια του Χριστιανικού μαρτυρίου, ως «μαρτύριον συνειδήσεως» (2). Ήδη η Αποστολική κοινότητα των Ιεροσολύμων παρουσιάζεται ως κατ' εξοχήν λατρευτική. Η προσευχή των πιστών αναπέμπεται «εν ενί στόματι και μια καρδιά» προς τον Θεό (Ρωμαίους 15, 6· Α΄ Πέτρ. 4, 1· Αποκ. 15, 4 κ. τλ). Σ' αυτή την παράδοση θα μείνουν πιστοί οι μοναχοί, ως συνεχιστές των «ενθουσιαστικών τάσεων» της αρχαίας Εκκλησίας. Η ζωή τους θα διαμορφωθεί ως ζωή λατρείας, οι ίδιοι δε θα περιφέρονται ως «εν σώματι άγγελοι» και «λειτουργικά πνεύματα». Ο μοναχός, άλλωστε, δεν «τροφοδοτείται» απλώς (παθητικά) στη λατρεία, αλλά γίνεται κοινωνός και τελετουργός της, μετέχοντας έτσι στον τρόπο υπάρξεως της Εκκλησίας ως σώματος Χριστού. Με οργανωτή τον Μ. Βασίλειο, το μοναστικό κοινόβιο συνιστά μικρογραφία της Εκκλησίας ως «μοναστική ενορία», όπου η καθημερινή ζωή εκφράζεται ως λειτουργική δοξολογία. Μέσω του κοινοβίου η εκκλησιαστική λατρεία αναπτύσσει τη δυναμική της στον χώρο της ασκήσεως (3). Στο γεωγραφικό κέντρο του μοναστικού κοινοβίου υπάρχει πάντα το Καθολικόν ή Κυριακόν, ο κεντρικός ναός για τη λειτουργική σύναξη όλης της Μονής.

2. Με την εμφάνιση της οργανωμένης ασκήσεως από τον 4ον αιώνα, η λατρεία συνδέθηκε άμεσα με την άσκηση (4). Οι μοναχοί ενσωμάτωσαν στη λατρεία τους τις γονυκλισίες, γνωστές από το αυτοκρατορικό τυπικό (*adoratio* =προσκύνηση), για να εκφράσουν συντριβή, αυτομεμψία, υποταγή στον Θεό.

Η λατρεία προσέλαβε, έτσι, ασκητικό χαρακτήρα, ως μια διαρκής μετάνοια. Το πνεύμα αυτό προδίδει ένας λόγος του Αββά Παμβώ, που φανερώνει συνάμα αποστασιοποίηση από τη μορφή λατρείας των Χριστιανών του κόσμου: «Και γαρ, ουκ εξήλθον οι μοναχοί εν τη ερήμω ταύτη, ίνα παρίστανται τω Θεώ και μετεωρίζονται και μελωδούσιν άσματα και ρυθμίζουνιν ήχους και σείουσι χείρας και μεταβαίνουνσι πόδας, αλλ' οφείλομεν εν φόβω πολλώ και τρόμω δάκρυσί τε και στεναγμοίς μετά ευλαβείας και ευκατανύκτου και μετρίας φωνής τας προσευχάς τω Θεώ προσφέρειν» (5). Το κείμενο αυτό εκφράζει καθαρά το πνεύμα της μοναστικής λατρείας, του εμβολιασμού της δηλαδή στη μοναστική άσκηση. Παρ όλο δε που στους μετέπειτα αιώνες ο μοναχισμός θα προσλάβει λατρευτικό πλούτο μεγαλύτερο απ' αυτόν των κοσμικών ενοριών, καθιστάμενος ο κύριος παράγοντας αναπτύξεως της εκκλησιαστικής λατρείας, δεν θα χαθεί ποτέ αυτό το πνεύμα, που συνδέεται με όλη τη συντηρούμενη σ' αυτόν πνευματική ανάταση. Ο Μοναχισμός επιτυγχάνει να καθιστά τη ζωή οργανική συνέχεια της λατρείας, ακριβώς, μέσω της ασκήσεως. Η ένταξη του μοναχού σε προσευχή απαιτεί και αυξημένη μετοχή στη λατρεία. Στη λατρεία ο μοναχός πραγματώνεται. Γι' αυτό και θέλει να ζει στην κοινωνία του Θεού, όπως το βρέφος αναζητεί τη μητρική αγκάλη. Η συμμετοχή του μοναχού στη λατρεία τον διακρατεί στη θεοκεντρική κοινωνία, αλλά και σε κοινωνία με τους αδελφούς του. Αποχή από τη λατρεία είναι για τον μοναχό απομάκρυνση από τον Χριστό και αποκοπή από το μητρικό σώμα της Εκκλησίας.

Δεν είναι, έτσι, παράδοξο, ότι οι ερημίτες ασκητές σε κάθε εποχή δέχονται μέσω κοινοβιατών μοναχών τη Θεία Κοινωνία, για να μπορούν να κοινωνούν κάθε μέρα, μετέχοντας με αυτόν τον τρόπο ταυτόχρονα και στην εκκλησιαστική κοινωνία. Μια απολυτοποιημένη άσκηση, αποξενωμένη από τη λατρευτική κοινωνία, δεν μπορεί να νοηθεί εκκλησιαστικά. Ο Μ. Βασίλειος, ο μεγαλύτερος μοναχολόγος της Εκκλησίας, στα ασκητικά του συγγράμματα δίνει προτεραιότητα στη λειτουργική πράξη, τονίζοντας ότι «οι προσευχές, που δεν απαγγέλλονται από κοινού, χάνουν πολύ από τη δύναμή τους» (6).

3. Αυτή η πράξη τηρείται σήμερα στο άγιον Όρος όπου εκπροσωπείται σύνολη η Ορθοδοξία. Μέσα στο εκκλησιαστικό έτος τελούνται εκεί περίπου πενήντα αγρυπνίες. Σε μερικά αυστηρότερα κοινόβια τελούνται αγρυπνίες όλα τα Σάββατα των δύο μακρών νηστειών (Χριστουγέννων και Πάσχα). Ένας σύγχρονος γνωστός

αγιορείτης (π. Γεώργιος Καψάνης) δίνει στο σημείο αυτό μια σημαντική αυτομαρτυρία: «Στη λατρεία της Εκκλησίας ο μοναχός παραδίδεται με αγάπη στον Θεό και ο Θεός παραδίδεται σ' αυτόν. Πολλές ώρες κάθε μέρα ο μοναχός τις περνά στο ναό, λατρεύων τον αγαπώμενο Κύριο. Η μετοχή στη λατρεία δεν είναι "υποχρέωση", αλλά ανάγκη της ψυχής του, που διψά για τον Θεό. Στα αγιορείτικα μοναστήρια κάθε ημέρα τελείται η Θεία Λειτουργία και οι μοναχοί δεν βιάζονται να τελειώσει η ακολουθία, όσες ώρες και αν διαρκεί, γιατί δεν έχουν να κάνουν κάτι καλύτερο από το να είναι σε κοινωνία με τον Λυτρωτή, τη Μητέρα του Λυτρωτού και τους φίλους του Λυτρωτού [...] Έτσι η λατρεία είναι χαρά και πανηγύρι, άνοιξη της ψυχής και πρόγευση του παραδείσου [...] Η προτεραιότητα, που δίνει ο Μοναχισμός στη λατρεία του Θεού, υπενθυμίζει στην Εκκλησία και τον κόσμο ότι αν η Θεία Λειτουργία και η λατρεία δεν ξαναγίνουν το κέντρο της ζωής μας, ο κόσμος μας δεν έχει τη δυνατότητα να ενοποιηθεί και να μεταμορφωθεί, να ξεπεράσει τη διάσπαση, την ανισορροπία, το κενό και τον θάνατο, παρά τα φιλότιμα ανθρωπιστικά συστήματα και προγράμματα βελτιώσεως του κόσμου. Ο Μοναχισμός υπενθυμίζει ακόμη ότι η Θεία Λειτουργία και η λατρεία δεν είναι «κάτι» μέσα στη ζωή μας, αλλά το κέντρο, η πηγή της ανακαινίσεως και αγιασμού όλων των πτυχών της ζωής μας» (7). Το κείμενο αυτό είναι σημαντική μαρτυρία για τη σχέση ασκήσεως και λατρείας, όπως η σχέση αυτή έχει παγιωθεί στην Ορθοδοξία δια μέσου των αιώνων.

4. Εξίσου όμως και η άσκηση έχει αφήσει τη σφραγίδα της πάνω στην εκκλησιαστική λατρεία. Όχι μόνο μορφές, αλλά και περιεχόμενο, ιδέες και θεματική της εκκλησιαστικής λατρείας φέρουν έντονο ασκητικό χαρακτήρα. Περιοριζόμαστε σε μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα:

α) Καθολική επικράτηση και στον «κόσμο» της μοναστικής λειτουργικής πράξεως μετά το τέλος της εικονομαχίας.

β) Οι ιδέες του «ακολουθείν» τον Χριστό, του δια Χριστόν πάθους, της αυτοσταυρώσεως, θέματα καθαρά ασκητικά, κυριαρχούν καθολικά στην εκκλησιαστική υμνογραφία.

γ) Πολλές εορτές και ακολουθίες είναι αφιερωμένες σε ασκητές άνδρες και γυναίκες- που προβάλλονται ως πρότυπα της Ορθοδόξου πνευματικότητας (8).

δ) Το ασκητικό ιδεώδες κυριαρχεί στην εβδομαδιαία λειτουργική πράξη: Η Τρίτη αφιερωμένη στη Θεοτόκο και κυρίως στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, τις κορυφές της ασκητικής ζωής και οδηγούς των ασκουμένων στον αγώνα τους. Η παρθενία και η εγκράτεια τιμώνται, έτσι, λειτουργικά στα πρόσωπα της Θεοτόκου και του Προδρόμου.

ε) Θα μπορούσε κάποιος να προσθέσει εδώ την ύψωση του εικονοστασίου, τις μακρές περιόδους νηστείας, όπως και το ένδυμα των κληρικών (ράσο), που είναι καρπός μακράς ασκητικής -μοναστικής παραδόσεως. Ακόμη και η συνήθεια να συμμετέχουν κατά κανόνα όρθιοι οι Ορθόδοξοι στη λατρεία, αποδίδεται στην επίδραση της μοναστικής πολιτείας (ασκητική στάση έναντι του σώματος και μίμηση της πράξεως των Αγγέλων στην ουράνια λατρεία, οι οποίοι «ιστάμενοι» όρθιοι- λατρεύουν τον Θεό) (9).

Η αλληλοπεριχώρηση λατρεία και ασκήσεως στη ζωή της Εκκλησίας, ενσαρκώνει το πνεύμα της Ορθοδοξίας, που είναι η «εν καθαρά καρδία» προσέγγιση του βασιλείου της Χάριτος. Κυρίως η μετοχή στο μυστήριο των μυστηρίων, τη Θεία ευχαριστία, κατά την ομολογία της αγιοπατερικής συνειδήσεως, απαιτεί την εγρήγορση του πιστού και την ψυχοσωματική καθαρότητά του (παράβαλλε Β΄ Κορινθίους 7, 1).

Λατρεία (Ευχαριστία) και «καθαρότης βίου» -με την ασκητική σημασία του όρου και όχι την ηθικολογική συμπορεύονται.

5. Η διάσωση από το Μοναχισμό της αυθεντικής διασυνδέσεως ασκήσεως και λατρείας είναι απόθεμα της δυνάμεώς του για την ανάπτυξη της διαχρονικής δυναμικής του στην έκφραση της εκκλησιαστικής Θεολογίας. Δεν είναι συμπτωματικό, ότι οι αληθείς Θεολόγοι της Εκκλησίας (Πατέρες) προέρχονται από το χώρο της ασκήσεως, και μάλιστα την συντονισμένη εκδοχή της, τον Μοναχισμό, τη φυσική συνέχεια της ζωής παραδόσεως της Εκκλησίας. Ο Μοναχισμός συντηρεί στις αυθεντικές τους διαστάσεις τους βραχίονες της θεολογήσεως και τις πτέρυγές της στις πνευματικές αναβάσεις (λατρεία και άσκηση).

Μέσα από την προοπτική, συνεπώς, της εκκλησιαστικής ασκήσεως και λατρείας διαφαίνεται η εγγενής σχέση του Μοναχισμού με τη θεολογική γνώση και τη θεολόγηση του εκκλησιαστικού σώματος.

Αυτός είναι και ο λόγος, που ο γράφων θεωρεί εκ πεποιθήσεως τον χώρο της ακαδημαϊκής Θεολογίας (Πανεπιστήμια) απλώς ως δυνατότητα επιστημονικής προσεγγίσεως και αναλύσεως των αποτυπώσεων μέσα στον ιστορικό χρόνο των

μαρτυριών της πορείας της Εκκλησίας, ποτέ, όμως, ως προϋπόθεση εκκλησιαστικής -δηλαδή πρωτογενούς- θεολογήσεως, ως φανερώσεως δηλαδή της θείας γνώσεως.

Αυτό επιτυγχάνεται στην όντως Θεολογική Σχολή της Εκκλησίας, τον Χώρο της μοναστικής εμπειρίας, που θεμελιώνεται στα κεφάλαια 12-14 της Α΄ προς Κορινθίους, όπου ο λόγος περί «πνευματικών» (χαρισμάτων). Μόνο οι μονίμως φοιτώντες σ' αυτό το θεοδίδακτο σχολείο της ευσεβείας όπως οι μοναχοί αναδεικνύονται άνωθεν θεολόγοι της Εκκλησίας.

Σημειώσεις

1. Καν. ΜΓ΄ της ΣΤ΄ Οικ. Συνόδου.
2. Ανδρ. Ι. Φυτράκη, Μαρτύριον και Μοναχικός βίος, Αθήναι, 1948. Παράβαλλε Π. Γ. Δ. Μεταλληνού. Ο άγιος και ο Μάρτυρας ως μιμητής του πάθους του Κυρίου, στον τόμο: Ο άγιος και ο Μάρτυρας στη ζωή της Εκκλησίας (Εισηγήσεις ΙΒ΄ Συνεδρίου Πατερικής Θεολογίας), Αθήνα 1994, σ. 56-58.
3. Για την σχέση μοναχισμού και λατρείας βλέπε Τα «Ασκητικά» του Μ. Βασιλείου (PG. 31, 520-1428).
4. Για το θέμα γλ. στου π. Γ. Δ. Μεταλληνού, Η θεολογική μαρτυρία σ. 61 ε. ε.
5. Βλέπε W. Christ M. Paranikas, Anthologia Graeca carminum Christianorum Lipsiae 1871, s. XXIXέ.
6. PG. 32, 493 B.
7. «Ευαγγελικός μοναχισμός», στο περιοδ. «Ο Όσιος Γρηγόριος» 1(1976), σ. 68 και 70.
8. Χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις η προβολή των οσιακών μορφών της Αγίας Μαρίας της Αιγυπτίας και του Αγίου Ιωάννου της Κλίμακος (αντίστοιχα την Ε΄ και Δ΄ Κυριακή της Μ. Τεσσαρακοστής). Για την έμπρακτη επιβεβαίωση βλέπε J. Tyciakt Die Liturgie als Quelle östlicher Frommigkeit (Ecclesia Orans, 20) Freiburg 1937.
9. Βλέπε Ιωάνν. Φουντούλη, Το πνεύμα της θείας λατρείας στα: Λειτουργικά θέματα, Α΄ Θεσ/νίκη 1977, σ. 21. Ε. Ε. 10. Βλέπε Π. Γ. Δ. Μεταλληνού, Θεολογική Παιδεία και εκκλησιαστική Αγωγή, Αθήνα 1993, (ανατ. από την «Εκκλησία» 1993, σ. 127 ε. ε.).

Πηγή: Εφημερίδα «Ορθόδοξος Τύπος» 23-9-2011 σελ. 5.

Αναδημοσίεση - μετατροπή από pdf σε html από:
<http://www.orthodoxostypos.gr/Photos/Pages/1894.pdf>

Πηγή: oodegr.co